

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 149/2025)

Rikosseuraamuslaitoksen tässä esittämät huomiot koskevat pääasiassa vankilan perheosastojen ja lastensuojelun suhdetta. Esitetyn uuden valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta annettavan lain mukaan vankilan perheosastolla annettavaa lastensuojelupalvelua olisi mahdollista tuottaa ostopalveluna ja tästä säädettäisiin nimenomaisesti laissa. Lisäksi laissa säädettäisiin yksityisen palveluntuottajan käyttöön liittyvistä edellytyksistä ja mm. rikosoikeudellisesta virkavastuusta. Ehdotettavassa laissa säädettäisiin myös erikseen vankilan perheosaston henkilökunnan ja perheosastolle sijoitetun vangin rangaistuksen täytäntöönpanoon osallistuvien Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten välisestä tietojen saannista ja tietojen luovutuksesta.

Rikosseuraamuslaitos on esityksen jatkovalmistelun aikana toimittanut STM:lle kaksi kirjallista muistiota. Esitykseen on jatkovalmistelussa lisätty tämän jälkeen kahdeksan uutta vankilan perheosastoa koskevaa pykälää: palvelun hankkimista yksityiseltä palveluntuottajalta koskeva 6 §, yksityistä palveluntuottajaa koskevia vaatimuksia koskeva 7 §, hankittavan palvelun sopimusehtoja ja varautumista sopimuksen päättymiseen koskeva 8 c §, palvelun hankintaa koskevan päätöksen perustelemista koskeva 9 §, yksityisen palveluntuottajan velvollisuuksia koskeva 10 §, hallinnon yleislakien soveltamista yksityisen palveluntuottajan toimintaan koskeva 11 §, rikosoikeudellista virkavastuuta ja vahingonkorvausta koskeva 12 § ja vankilan perheosaston omaoikeutta koskeva 13 §. Lisäksi on täsmennetty 15 §:n (aikaisempi 8 §) otsikkoa liittyen oikeuteen saada ja luovuttaa tietoa sekä lisätty 3 asiaa koskevia uutta momenttia. Jatkovalmistelussa vankilan perheosastoa koskeva ostopalvelukiello on poistettu ja palvelua olisi näin ollen lain mukaan mahdollista tuottaa ostopalveluna.

Rikosseuraamuslaitoksen näkemys on edelleen se, että perheosastoja koskevan palveluntuottamisen lähtökohtana tulisi olla viranomaistoiminta. Toiminnan järjestäminen virkavastuulla on välttämätöntä. Perheosaston olosuhteissa on kyse siitä, että pienet lapset asuvat vanhempiensa kanssa vankilassa. Kuten Rikosseuraamuslaitos on jatkovalmistelun aikana STM:lle toimittamissaan muistioissa todennut, Rikosseuraamuslaitos pitää selvänä, että säännönmukainen päivittäinen toiminta

vankilaympäristössä on luonteeltaan sellaista, että se olisi toteutettava viranomaistoimintana.

Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla ja vain, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle. Merkittävänä julkisen vallan käyttönä pidetään esimerkiksi itsenäiseen harkintaan perustuvaa oikeutta käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin. Ei ole poissuljettua, etteikö perheosastolla voisi tulla kyseeseen voimakeinojen käyttöä vaativa tilanne, jolloin puhe on jo merkittävästä julkisen vallan käytöstä. Tästä näkökulmasta selkeintä on, että toiminta tapahtuu virkavastuulla. Rikosseuraamuslaitos pitää perustuslain 124 §:n kannalta kyseenalaisena, onko toiminnan järjestäminen nyt esitetyllä tavalla mahdollista ja on siinä käsityksessä, että esitetty sääntely olisi poikkeuksellista. Tiivistetysti Rikosseuraamuslaitos katsoo siis, että toiminnan luonteen kannalta olisi perusteltua, että palvelu tuotettaisiin viranomaistoimintana ja virkavastuulla. Laajalta vaikuttava alihankintamahdollisuus saattaisi lisäksi johtaa hallitsemattomaan tilanteeseen toiminnan järjestämisessä ja riskinä on myös esimerkiksi hyviä käytänteitä koskevan tiedon katoaminen palveluntuottajan vaihtumisen yhteydessä.

Käytännössä epäselvyyttä liittyisi etenkin tilanteisiin, joissa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulisi virkavastuun puolesta puuttua vangin häiritsevään toimintaan, samalla kun palveluntuottajan olisi oman toimintansa puolesta puututtava samaan toimintaan. Yksityisen toimijan puuttuminen tilanteeseen ei poista Rikosseuraamuslaitoksen virkamieheltä virkavastuuseen perustuvaa velvollisuutta puuttua vangin toimintaan. Eli vaikka vastuu lapsen sijoittamisesta perheosastolle kuuluu lastensuojelulle, valvontavastuun ja epäasialliseen toimintaan puuttumista koskevan vastuun jakautuminen vankilan ja lastensuojelun toimijan välillä on epäselvää. Luonnostellun 15 §:n 4 momentin mukaan perheosaston henkilökunnalla olisi velvollisuus ilmoittaa viipymättä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille, jos heidän arvionsa mukaan perheosastolle sijoitettu vanki voi vaarantaa oman tai muiden henkilöiden turvallisuuden tai hän ei pysty huolehtimaan itsestään tai lapsestaan. Nyt

esitetty kynnys vaikuttaa melko korkealta, eikä siihen sisälly velvollisuutta ilmoittaa esimerkiksi järjestysrikkomuksista, vaan kyse tulisi olla jo melko vakavasta toiminnasta. Vankilan perheosaston työntekijöille ei ole säädetty toimivaltaa esimerkiksi rajoitustoimien käytön muodossa, eikä palveluntuottajalla ole mahdollista toimia välitöntä puuttumista vaativissa tilanteissa, jota esim. muiden turvallisuuden vaarantaminen voi vaatia, vaan oikea-aikainen reagointi asiaan jää ilmoitusvelvollisuuden varaan.

Perheosaston henkilökunnan ja perheosastolle sijoitetun vangin rangaistuksen täytäntöönpanoon osallistuvien Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten välisestä tietojen saannista ja tietojen luovutuksesta on lisätty säännökset 15 §:n 2 ja 3 momenttiin. Vankeja koskevien tietojen luovuttaminen yksityiselle toimijalle olisi täysin uutta sääntelyä. Rikosseuraamuslaitos pitää edelleen ongelmallisena sitä, että perheosastolla toimiva palveluntuottaja saa väistämättäkin tietoonsa kuulemalla ja näkemällä myös muiden kuin perheosastolle sijoitettujen vankien tietoja.

Palvelun hankkimista yksityiseltä palveluntuottajalta koskevan 6 §:n mukaan 1 momentissa säädettäisiin, että Valtion lastensuojelulaitos voisi tuottaa palvelun itse tai hankkia osan tai koko palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta sopimukseen perustuen, jos palvelun hankkiminen yksityiseltä palveluntuottajalta olisi tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi. Valtion lastensuojelulaitoksen johtaja ratkaisisi vankilan perheosastopalvelun tuottajan. Rikosseuraamuslaitos toteaa, että palveluntuottajan valitsemisesta tulisi kuulla Rikosseuraamuslaitosta. Pykälän 2 momentin mukaan Valtion lastensuojelulaitoksen tulisi ilmoittaa yksityisestä palveluntuottajasta tai sen vaihtumisesta kaikille hyvinvointialueille Helsingin kaupunki mukaan lukien. Myös tältä osin ilmoitusvelvollisuuteen olisi syytä sisältyä palveluntuottajan vaihtumisesta ilmoittaminen Rikosseuraamuslaitokselle.

Vaihtoehtoisesti perheosastotoiminnasta voisi säätää siten, että lähtökohtana on äidin ja lapsen sijoitus vankilan ulkopuolelle (tuetun asumisen kaltaisena), eikä perheosaston toiminta vankilan yhteydessä. Tiedon luovuttaminen tapahtuisi tällöin asiakastietolain 64 §:n perusteella ja ulkopuolisen sijoituksen ehdot ja velvollisuudet vangin osalta perustuisivat vankeuslakiin, vankeusasetukseen ja niiden nojalla laadittavaan

sijoitussopimukseen. Tilanne olisi tällöin selkeämpi etenkin tietojenluovutussäätelyn ja vastuun jakautumisen osalta.

Heidi Lokasaari

Lakimies

